

מברכיך ברוך ואורריך ארוך

כַּרְע שְׁכַב כְּאִרֵי וּכְלָבִיא מִי יְקִימֵנוּ מִבְּרִכְיָךְ בְּרוּךְ וְאֶרְרִיךְ אֲרוּךְ: (במדבר כד ט).¹

וְאֶבְרַכְהָ מִבְּרִכְיָךְ וּמִקְלָלְךָ אֲאִיר וְנִבְרַכְנוּ בְּךָ כָּל מִשְׁפַּחַת הָאֲדָמָה: (בראשית יב ג פרשת לך לך).²

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יב עמוד ב – כרע שכב כארי

אמר רבי אבהו בן זוטרתאי אמר רבי יהודה בר זבידא: בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע, ומפני מה לא קבעוה - משום טורח צבור. מאי טעמא? אילימא משום דכתיב בה: "אל מוציאם ממצרים" - לימא פרשת רבית ופרשת משקלות דכתיב בהן יציאת מצרים!³ - אלא אמר רבי יוסי בר אבין: משום דכתיב בה האי קרא: "כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו". - ולימא האי פסוקא ותו לא! - גמירי: כל פרשה דפסקה משה רבינו - פסקינן, דלא פסקה משה רבינו - לא פסקינן.⁴

שו"ת שרידי אש חלק א סימן מט עמוד קלג – מה היא 'פרשת בלק'

וקשה להעלות על הדעת שרצו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע כל הפרשה מתחילתה מפסוק "וירא בלק" ואילך.⁵ ומסתבר, שהכוונה שרצו לקבוע פרשת "מה טובו אהליך" וכו'... ועל פרשה זו אמרה הגמרא: כל פרשה שלא פסקה משה רבנו – לא פסקינן.⁶

בראשית רבה סו ד פרשת תולדות – בין יצחק לבלעם ובין צדיקים לרשעים

"אורריך ארוך ומברכיך ברוך" (בראשית כז ט) - ולהלן הוא אומר: "מברכיך ברוך ואורריך ארוך" (במדבר כד ט). אלא, בלעם ע"י שהיה שונא, פתח בברכה וסיים בקללה. ויצחק שהיה אוהב, פתח בקללה וסיים בברכה.⁷

¹ כך מסתיימת הברכה השלישית של בלעם, לאחריה מתייחס ממנו בלק סופית ושולח אותו חזרה לארצו, ככתוב בסמוך: "ויחר אף בלק אל בלעם ויספק את פניו ויאמר בלק אל בלעם לקב איבי קראתיך והנה ברכתך ברוך זה שלש פעמים: ועתה ברח לך אל מקומך וכו'". הוא בלק ששכר את בלעם בשל כוחו לברך ולקלל, ושולח אליו מלאכים עם המסר: "ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה... כי ידעתי את אשר תברך מברך ואשר תאר יואר". למה התייחס בלק דווקא כאן? מן הסתם משום שזו הייתה הפעם השלישית, כפי שבלק עצמו אומר: "והנה ברכת ברוך זה שלוש פעמים". ואולי גם בשל הברכה החזקה שבתחילת הפסוק: "כרע שכב כארי וכלביא ומי יקימנו". אבל אנחנו נתמקד בסיפא של הפסוק, בדברי בלעם: "מברכיך ברוך ואורריך ארוך".

² הלשון בה נוקט בלעם מצויה כבר בספר בראשית פעמיים. כאן, בברכת הקב"ה לאברהם בצאתו למסע "לך לך... אל הארץ אשר אראך", ופעם נוספת גם היא בספר בראשית, בברכת יצחק ליעקב, בראשית כז ט: "הנה גביר לאחייך וישתחוו לך בני אפך ארריך ארוך ומברכיך ברוך". יש הבדל בולט בין שני לשונות הפוכים אלה ועל כך בהמשך הדברים – ולמי משניהם דומה לשונו של בלעם? כך או כך, אלה שלוש המופעים של הביטוי בו אנו עוסקים: יבורכו המברכים ויאורו המאדרים (המקללים) שמצויים בכל המקרא. לצידם, ראה הלשון הנאה בתהלים קט כח: "יקללו המה ואתה תברך".

³ בפרשות רבות בתורה נזכרת יציאת מצרים. ראה דברינו [מצוות לזכירת יציאת מצרים](#) בפסח, שם מנינו 32 מצוות כאלה!

⁴ הגמרא דנה שם בהצעות שונות לפרשה השלישית של קריאת שמע. בסופו של דבר נבחרה פרשת יציאת כפי שאנו נוהגים (למרות שלילה לאו זמן יציאת הוא). אחת ההצעות הייתה 'פרשת בלק' וזאת, כהסבר של ר' יוסי בר אבין, בשל הפסוק המסיים את הברכה השלישית: "כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו". ראה עצמתו של פסוק זה במדרש אגדה (בובר) במדבר כד ט: "כרע שכב כארי. שיפול כארי על כל העמים אחר שיכבשו את הארץ לא יבואו שאר עמים שיוציאו אותם מארצם, הוי כלביא מי יקימנו". אך ברור שהכוונה לפסוק במלואו כולל הסיומת: "מברכיך ברוך ואורריך ארוך" שהיא מעניינינו. בין כך ובין כך הגמרא דוחה את הצעת ר' יוסי בר אבין משום שציטוט של פסוק אחד יוצר מעין פרשה לעצמה ושלא כסדר הפרשות שפסק משה (תרת משמע).

⁵ שרידי אש מניח שמדובר בפרשת בלק כפי שהיא בחומשים שבידינו, אך אין זה בהכרח כך שהרי בארץ ישראל קראו את התורה בחלוקה לפי סדרים ולא לפי פרשות. ראה [סידרא](#) באתר מחלקי המים. ועכ"פ בגמרא מכונה הפרשה גם פרשת בלעם (בבלי בבא בתרא יד ע"א, או פרשת בלק ובלעם, ירושלמי ברכות א ה). ראה דברינו [פרשת בלעם](#) בפרשה זו.

⁶ כבר הרחבנו לדון בגמרא בבלי ברכות הנ"ל בדברינו [מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל](#) בפרשה זו, שם הבאנו את פירוש שרידי אש (רבי יחיאל יעקב וינברג, נולד ברוסיה 1885, נפטר במונטרטה, שוויץ 1966 ונקבר בירושלים) שהכוונה ב'פרשת בלק' שבקשו להוסיף לקריאת שמע, איננה פרשת בלק כולה כפי שאנו נוהגים היום, וגם לא רק הפסוק האחרון, כפי שמשמע מפשט הגמרא (ראו פירושי רש"י ושטיינזלץ), אלא לכל הברכה השלישית של בלעם. לחמשת הפסוקים מהפסוק: "מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל" ועד: "כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו מברכיך ברוך ואורריך ארוך". פסוקים אלה הם 'פרשת בלק' שבקשו לקבוע בקריאת שמע. ואנו נתמקד כאמור בחציו השני של הפסוק האחרון: "מברכיך ברוך ואורריך ארוך".

⁷ ומה עם ברכת ה' לאברהם שהבאנו לעיל שתחילתה ברכה וסופה איריה? הרי זו כסדר של בלעם! על כך בהמשך.

רבי יצחק בר רבי חייה אמר: הרשעים ע"י שתחילתן שלוה וסופן יסורים, פותחים בברכה וחותרים בקללה: "מברכיך ברוך ואורריך ארור", אבל הצדיקים ע"י שתחילתם יסורים וסופן שלוה, הם פותחין בקללה וחותרין בברכה: "אורריך ארור ומברכיך ברוך".⁸

בראשית רבה 10 ו פרשת תולדות – מענה לגוי שמברך ולגוי שמקלל

דבר אחר: "ומברכיך ברוך" (בראשית כז כט) – שְׁנוּי: "גוי המברך את הַשֵּׁם - עונים אחריו אמן. פְּשִׁים - אין עונים אחריו אמן".⁹ א"ר תנחומא: אם ברכך גוי אחד, ענה אחריו אמן, דכתיב: "ברוך תהיה מכל העמים" (דברים ז יד). גוי אחד פגע ברבי ישמעאל, בְּרָכוּ, אמר לו: כבר מְלַתֵּךְ אמורה, פגע בו אחד וקללו, א"ל: כבר מלתך אמורה. אמרו לו: ¹⁰ כמו שאמרת לזה אמרת לזה! אמר להם: כן כתוב: "מברכיך ברוך ואורריך ארור".¹¹

מדרש אגדה (בובר) במדבר פרשת בלק פרק כד פסוק ט – בלק מבין שזו סוף הדרך

"מברכיך ברוך". אמר לו בלעם: מה שאתה אומר: "גם קב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו", איני מניח את עצמי שלא אברכנו,¹² שהרי יצחק ברך ליעקב, שנאמר: "ומברכיך ברוך" (בראשית כז כט), שכל המברך את ישראל הוא ברוך. ומה שאתה אומר לי: "לכה ארה לי יעקב", כבר ברכו אביו יצחק, ואמר: "אורריך ארור" (שם שם), שכל המארר את ישראל יהיה ארור, ואם אני אקללם אהיה בארור. ולכך כששמע בלק שאמר בלעם "אורריך ארור", אותה שעה הכיר בלק אל בלעם שאם יקללם הוא¹³ יהיה בארור והוא נתיירא עוד לקללם. לכך חרה אפו, שנאמר: "ויחר אף בלק", שלא היה בו כח עוד לקללם:¹⁴

⁸ עפ"י השוואה זו הייסורים, גם אם סופם שלוה, הם בבחינת קללה. וכבר אמרו חכמים על 'קללות' אלה: "לא הם ולא שכרם" (ברכות ה ע"ב) – אין נחמה בשלוה שיום אחד תבוא, אם כעת האדם סובל ומתייסר. בכל מקרה, לא נראה שהכוונה שהצדיקים מתווים בכך דרך לכתחילה ומאחלים למישהו: דרכך תהא קשה ומלאת ייסורים, אבל סוף הטובה לבוא (גם אולי לא הרשעים שלכתחילה אומרים: בוא נהנה משלוה כעת גם אם סופה ייסורים וקללה בהמשך). האמירה לעיל היא אמירה של 'בדיעבד' והשקפה פילוסופית על החיים. ראה פירוש רש"י על הפסוק שמצטט מדרש זה ואומר: "מברכיך ברוך ואורריך ארור. הצדיקים תחילתם יסורים וסופן שלוה, ואורריהם ומצעריהם קודמים למברכיהם, לפיכך יצחק הקדים קללת אוררים לברכת מברכים. והרשעים תחילתן שלוה וסופן יסורין, לפיכך בלעם הקדים ברכה לקללה". ראו גם הצעת ר' חיים פלטיאל בפירושו לברכת יצחק ליעקב, בראשית כז כט: "צדיקים מהפכים מדת הדין למדת הרחמים ורשעים מהפכין להם ממתת הרחמים למדת הדין. אבל הקב"ה מקדים לעולם הטובה תחילה דכתיב: ואברכה מברכך ומקללך אאור, וכן אם שמוע תשמע אם לא תשמע וכו'". נראה שיש בדבריו התחלה של תשובה לשאלתנו בהערה הקודמת על הברכה לאברהם, אך נניח לנושא זה לפי שעה ונחזור אליו בהרחבה בפירוש רמב"ן להלן. בינתיים, נתבסס ממדרשים אחרים על הברכה למברכים והקללה למקללים, בין בשיטת בלעם ובין בשיטת יצחק.

⁹ "שנוי" זה היא תוספתא ברכות (ליברמן) פרק ה הלכה כא: "גוי המברך בשם - עונים אחריו אמן. את השם - אין עונים אחריו אמן עד שישמע את כל הברכה". מסביר תוספתא כפשוטה שאם הגוי מברך 'ברכה חופשית' שלא במטבע שתיקנו חכמים, כגון פגוש יהודי ואומר לו: "ברוך ה' אלוהיך" או "ברוך ה' אלוהי ישראל" ואומר את שם השם א-ד-נ-י או שם הווי"ה – עונים אחריו אמן. אבל אם התחיל הגוי לברך במטבע שתיקנו חכמים: "ברוך אתה ה' וכו'", כגון בברכת הודאה על הגשם למשל, אבל שינה ממטבע של חכמים – אין עונים אחריו אמן. ויש שמפרשים שההבדל הוא בין גוי שאינו מחויב במצוות ואינו מצווה על הזכרת שם שמים לבטלה ובין כותי שמחוייב בהן, אלא שהכותים משנים מלשון חכמים ומתחכמים. המדרש כולו, אגב, כולל התוספתא וההמשך של רב תנחומא ורבי ישמעאל, נמצא בירושלמי מגילה א ח (או ט) ובסוכה ג ו נראה שמדרש בראשית רבה לקח דרשה זו משם.

¹⁰ תלמידיו של ר' ישמעאל לר' ישמעאל. ראה דברינו [לא לו דחית בקנה לנו מה אתה משיב](#) בפרשת חוקת, שם רכזנו סדרה של מדרשים עם מוטיב דומה שלגוי או למין נותנים תשובה 'לצאת ידי חובה' ולעיתים גם קנטרנית, אבל התלמידים שנוכחים מבינים שאין זו התשובה הנכונה ומבקשים לדעת מה התשובה שניתנת להם.

¹¹ מעין "לא מדובשך ולא מעוקצך" – ביטוי שקשור היטב לפרשת השבוע (רש"י במדבר כב יב). ולא ברור אם רבי ישמעאל אמר זאת בלשון של זלזול כלפי הגוי ונפנופו או אולי ברצינות. למברך אמר בדרך של כבוד: אכן, כדברך הוא ולמקלל אמר בדרך של זניפה וגערה: הקללות שלך לא מעלות ולא מורידות וסופן שישבו על ראשך. כך או כך, באשר לברכה של גוי, ראה מדרש דברים רבה ג ג פרשת עקב על ר' שמעון בן שטח שקנה חמור מישמעאלי ומצא אבן יקרה תלויה על צווארו והחזירה לישמעאלי ואמר: "חמור לקחתי אבן טובה לא לקחתי. הלך והחזירה לאותו ישמעאלי וקרא עליו אותו ישמעאלי: ברוך ה' אלהי שמעון בן שטח". ראה סיפור מעשה זה בדברינו [אמונתו של בשר ודם](#) בפרשת עקב.

¹² איני יכול שלא לברכנו (את עם ישראל) משום שברכה זו תחול גם עלי כפי שהוא ממשיך ומסביר. וההפך בקללה.

¹³ בלעם

¹⁴ החתימה: "מברכיך ברוך ואורריך ארור" היא מבחינת בלעם סוף פסוק וגם בלק מבין בשלב זה שאין עוד טעם לנסות אולי תצא מבלעם איזו "קללה קטנה" על עם ישראל. בדרך זו הולכים מדרשים רבים וגם פרשני המקרא שרואים בכך פשט פשוט של סיום ברכות בלעם. ראה פירוש בכור שור במדבר כד ט-י: "כרע שכב כארץ, שהכל יריאים להקימו פן יפגע בהם. מברכיך ברוך ואורריך ארור, כלומר שוטה היה מי שרוצה לקללך שהרי הוא מקולל. ועל בלק אמר שהיה רוצה לקללם. ויחר אף בלק, כיון שראה שהוחזק בג' פעמים לברכך ידע שאין לו בו תועלת. כמו שאמר זה שלש פעמים, והרי אתה מוחזק בברכתם". כך גם פירוש חזקוני בפרשתנו: "מברכיך ברוך ואורריך ארור - שוטה הוא הבא לקללך, שהרי הוא מקלל עצמו שנאמר: ואברכה מברכך ומקללך אאור, וכתיב: אורריך ארור ומברכך ברוך". ראה גם הסברו למקבילה של יצחק בברכתו ליעקב, למרות ששם הסדר הוא כאמור הפוך מזה של בלעם, חזקוני בראשית כז לג: "גם ברוך יהיה - לפי שכבר אמרת לו אורריך ארור ואם אקללהו אקלל את עצמי ולכן איני חפץ לקללו. ואם תאמר לא אקללהו ולא אברכהו, כבר אמרת לי: מברכיך ברוך. לכך אני מברכו שאני מברך את עצמי".

מדרש הגדול במדבר כד ט פרשת בלק – הפיכת הקללות בפי בלעם לברכות

מברכיך ברוך וארריך ארור. בעל כורחו ושלא בטובתו. למה היה בלעם דומה? לשועל שהלך לאכל בניו שלארי. הציץ עליהן, ראה אביהן, התחיל מלחך עליהן.¹⁵ אמר ליה: תשתלם קְלֶפֶךָ ולא כְּפִיךָ.¹⁶ כך בלעם לא נתכוון אלא לקלל שונאי ישראל,¹⁷ כיון שראה שכינה עמהן התחיל מברכן, ונדון קְלֶפֶךָ לא כְּפִיךָ, דכתיב: "ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב" (במדבר לא ח). הא אין הקב"ה דן אלא את המחשבות.¹⁸

רמב"ן בראשית כז כט פרשת תולדות – ברכת אברהם

"וארריך ארור ומברכיך ברוך" - ובבלעם הוא אומר: "מברכיך ברוך וארריך ארור" (במדבר כד ט), הצדיקים תחילתן יסורין וסופן שלווה, וארריהן קודמין למברכיהן, והרשעים תחילתן שלווה וסופן יסורין, לפיכך הקדים בלעם ברכה לקללה. לשון רש"י מבראשית רבה (סו ד). ואם כן למה אמר הקב"ה לאברהם (לעיל יב ג) "ואברכה מברכיך ומקללך אאור"? וזה איננו קשה, כי חזר שם "ונברכו בך", והנה הברכה בראש ובסוף. או בעבור מה שפירשנו שם דבר בלשון יחיד ורבים, כי הכל יברכוהו והיחיד אשר יקלל אותו יואר.¹⁹

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) במדבר דף קכט עמוד א – לסיים בדבר טוב

"מברכיך ברוך וארריך ארור". ארור השלים בארירה. אבל (יעקב) אבינו השלים בברכה,²⁰ שנאמר: "וארריך ארור ומברכיך ברוך" (בראשית כז). מיכן סמכו כל הנביאים שיהו סומכין דבריהם ומסיימין בדברי תנחומין.²¹

¹⁵ השועל ביקש לטרוף את גוריו הצעירים של האריה ומרגע שראה את האריה ("אביהן") התחיל כאילו ללטף וללקק אותם.
¹⁶ אבל האריה לא מתרשם מ"מחוה" זה ויודע מה היה בכוונתו (בלבו) של השועל ואומר לו: תקבל כעת את המגיע לך (תשלומך) עפ"י מה שהיה בלבך ולא מה שהוצאת במאולץ מפך.

¹⁷ לשון סגי נהור לעם ישראל, במקרים קשים.

¹⁸ דרשות רבות מדגישות שעד הרגע האחרון, בכל משפט שעמד לצאת מפיו, התכוון בלעם לקלל את ישראל ורק הקב"ה הפך את קללותיו לברכה. כדברי משה עצמו בספר דברים כ ג ו פרשת כי תצא: "וְלֹא אָבָה ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֵעַ אֶל בְּלַעַם וַיִּהְיֶה כִּי אָתְּ הַקְּלָלָה לְבָרְכָהּ כִּי אֶהְיֶה ה' אֱלֹהֶיךָ", ודברי נחמיה בעת שקראו בתורה בחנוכת בית שני: "... וַיִּשְׁפֹּר עָלָיו אֶת בְּלַעַם לְקַלְלוֹ וַיִּהְיֶה אֱלֹהֵינוּ הַקְּלָלָה לְבָרְכָהּ" (נחמיה יג ב). ראה מקור דרשה זו בגמרא סנהדרין קה ע"ב (מובאת בהרחבה בדברינו [מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל](#)), שעוברת ברכה ומוצאת מה הייתה הקללה שביקש בלעם לומר: "אמר רבי יוחנן: מברכתו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו. ביקש לומר: שלא יהו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות ... לא תשרה שכינה עליהם ... לא תהא מלכותן נמשכת וכו'" (ובעיונותינו הרבים אכן רבות מהברכות חזרו לקללה). וראה אגב בירושלמי ברכות ה א (ובבבלי נה ע"ב) שהפסוק: "ויהפוך ה' אהליך לך את הקללה לברכה" משמש להטבת חלום. לעניינינו, אולי לפיכך כאשר ראה בלעם שבפעם השלישית קללותיו הופכות לברכות הוא 'מרים ידיים' ומכיר בכך שאין הדברים בשליטתו ומי שמברך את עם ישראל מתברך ומי שמקלל, לא די שקללותיו הופכות לברכה, אלא שהן עלולות לחול על ראשו שלו. מורגל בפי אנשים לומר: "המברך יתברך", אך אפשר שהיה למשפט זה גם חצי שני (והמקלל יקולל?) שאנו נמנעים מלומר.

¹⁹ דרך רש"י שמצטט את בראשית רבה סו ד לעיל, מחזיר אותנו רמב"ן להבדל בין בלעם שמקדים את הברכה ומסיים בקללה ואומר: "מברכיך ברוך וארריך ארור" ויצחק שמקדים את הקללה ומסיים בברכה ואומר: "וארריך ארור ומברכיך ברוך". ומה נעשה שאברהם שמתברך ע"י הקב"ה במילים: "ואברכה מברכיך ומקללך אאור" הוא לכאורה כשיטת בלעם! (עם כל ההבדלים ביניהם, ראה דברינו [בין אברהם לבלעם](#) בפרשה זו). תשובת רמב"ן היא שבפסוקים שבתחילת פרשת לך לך יש ברכה "בראש ובסוף", לפני ואחרי המילים: "ואברכה מברכיך ומקללך אאור". ראו הפסוקים בתחילת פרשת לך לך: "וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גְדוֹל וְאֶבְרַכְךָ וְאֶגְדַּלְהָ שְׂמֶךָ וְהָיָה בְּרָכָה: וְאֶבְרַכְךָ מִבְּרִיךְ וּמִקְלָלְךָ אֲרֹר וְנִבְרַכְךָ בְּךָ כָּל מְשַׁפְּחֹת הָאֲדָמָה". מה גם שהמברכים הם רבים והמקלל הוא יחיד. ראה הערת אבן עזרא בפרשתנו על דברי בלעם: "מברכיך ... וארריך ... כל אחד ממברכיך יהיה ברוך. וכן וארריך". אצל אברהם - מקלל יחיד (אבימלך?) ואילו אצל בלעם - מקללים רבים (וממילא הוא ובלק כלולים בתוכם). אבל נראה שאת ההבדל בין בלעם ליצחק והעובדה שלכאורה אברהם מצטרף לבלעם אפשר להאיר גם באור אחר.

²⁰ צ"ל יצחק, אלא אם הכוונה הברכה שקיבל יעקב.

²¹ הנה נימוק נוסף וטוב לשיטת יצחק אבינו שהקדים את הארירה לברכה: לסיים משפט / פסוק / פרשה בדבר טוב. ראה מסכת סופרים יב א: "... זה שהוא עומד לקרות בתורה פותח בדבר טוב וחותם בדבר טוב". ולפיכך אנחנו חוזרים על פסוק שלפני אחרון בקריאה בקהלת (בסוכות), סוף ישעיהו (הפטרות שבת ראש חודש), סוף מלאכי הוא סוף תרי עשר (הפטרות שבת הגדול) ומגילת איכה. (אבל ראה סיומות של פרשות כמו מצורע, אחרי מות, קדושים, אמור). חשוב לסיים בברכה. מנגד, ראה שוב פירוש ר' חיים פלטיאל (מאה 13 צרפת-גרמניה תלמיד חברו של מהר"ם מרוטנברג) שכבר הבאנו לעיל על ברכת יצחק ליעקב: "צדיקים מהפכים מדת הדין למדת הרחמים ורשעים מהפכין להם ממת הרחמים למדת הדין, אבל הקב"ה מקדים לעולם הטובה תחילה, דכתיב: ואברכה מברכך ומקללך אאור, וכן אם שמוע תשמע אם לא תשמע וכו'". ובמסכת סופרים אומרים גם לפתוח בטוב! אז אם יש לנו דבר טוב ודבר פחות טוב – ברכה וקללה, מה נעדיף? לפתוח בטוב או לחתום בטוב? ר' חיים פלטיאל מציע שיש הבדל בין ברכת גבוה לברכת בשר ודם! כך מצאנו גם בפירוש ריב"א לתורה על ברכת יצחק ששואל בדומה לרמב"ן לעיל על ברכת אברהם ומציע את התשובה: "ברכת הבורא שאני". ברכה של הקב"ה היא שונה. הקב"ה פותח בטובה, אבל האדם צריך לסיים בטובה. ויש לו אולי ראייה יפה מהמקרא, כאשר משה אומר בשם הקב"ה, דברים יא כו: "וְיָאֵה אֲנִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה", בעוד שיעקב המהסס להישמע לרבקה אמו אומר: "אוּלַּי יִמְשְׁנֵי אָבִי וְהָיִיתִי בְּעֵינָיו כְּמַתְעַשֵּׂת וְהִבֵּאתִי עָלַי קְלָלָה וְלֹא בְרָכָה". הקב"ה פותח בטובה כי זו הדרך שהוא מצפה מהאדם, כדברי הנביא ישעיהו מח יז: "כֹּה אָמַר ה' גֹּאֲלֶךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ מִלְּמַדְךָ לְהוֹעִיל מִדְרִיכְךָ בְּדֶרֶךְ תִּלְךָ". אך האדם, המנוסה בתלאות החיים וחסרונות העולם, מצווה להפוך את הרעה לטובה – זה תפקידו בעולם. לפיכך, נסיים אף אנו בטוב במדרש הבא.

מדרש הגדול במדבר כג כט פרשת בלק – למה שבעה מזבחות

"ויואמר בלעם בנה לי בזה שבעה מזבחות" - כנגד שבעת ימי בראשית ... בא לו ביום הראשון ורצה לקללן בשמים ובארץ שנבראו בו, ונהפך הדבר בפיו ואמר: "מה טובו אהליך יעקב" ... ומנין שנקראו שמים אהל, שנאמר: "הנוטה כדק שמים וימתחם כאהל לשבת" (ישעיה מ כב). בא לו ביום השני ורצה לקללן ברקיע שמזיל מים, ונהפך דברו ואמר: "יזל מים מדליו". בשלישי רצה לקללן בימים ובורעים, ונהפך דברו ואמר: "כנחלים נטיו כגנות עלי נהר וזרעו במים רבים". ברביעי רצה לקללן במזלות ובמאורות, ונהפך הדבר ואמר: "דרך כוכב מיעקב". בחמישי רצה לקללן בחיות, ונהפך דברו ואמר: "כתועפות ראם לו".²² בששי רצה לקללן במזל בריאת אדם, ונהפך דברו ואמר: "מי מנה עפר יעקב". "לא הביט און ביעקב" - זה יעקב אבינו. "ולא ראה עמל בישראל" - אלו ישראל שהיו כולן כשרים. בא ליום השבת ואמר היום אני מקללן, שאין נביא שלהן יכול היום לא לכתוב שם ולא לעשות דבר. וקדמתו השבת בברכה, שנאמר: "ויברך אלהים את יום השביעי" (בראשית ב ג). ונהפך הדבר וברכן, שנאמר: "וירא בלעם כי טוב בעיני יי לברך את ישראל" - כשם שהיה טוב בעיני אלהים לברך את יום השבת, כך טוב היה לברך את ישראל, מיד אמר: "מברכך ברוך".²³

שבת שלום וקיי טוב מחלקי המים

²² לכך אפשר להוסיף את הפסוקים בברכת בלעם שכבר הזכרנו לעיל על עם כלביא וכארי יתנשא ועוד.

²³ ראה דרשה זו גם בפירוש/מדרש פתרון תורה על הפרשה (על הפסוק של בניית שבעת המזבחות) והסיום שם בשבת הוא: "בא ליום השבת, אמר: מה אני מקלל, הקב"ה ברכו, שנאמר: ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו - וכשם שטוב בעיני ה' לברך את יום השבת, כך טוב בעיני ה' לברך את ישראל. מיד אמר: מברכך ברוך וכו'". התמקדנו במספר שלוש - שלש הברכות (הנאומים) של בלעם עד שבלק סופק בפיו ואומר: "והנה ברכת ברוך זה שלוש פעמים". וגם "שלוש רגלים" נזכרים בפרשת בלק וכבר דרשו על כך שהאתון היא שאומרת לבלעם: "מה עשיתי לך כי הכיתני זה שלוש רגלים - רמזה לו: אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלוש רגלים". (במדבר רבה כ יד). וכל מופת האתון הוא על מנת להמחיש לבלעם שפיו ולשונו הם בידי הקב"ה (שם). והנה כאן, תזכורת למספר טיפולוגי אחר בפרשתנו, המספר שבע. שלוש כנגד שלוש רגלים ושבע כנגד שבעת ימי בראשית והמחזור השבועי. קללותיו המיועדות של בלעם היו כנגד הבריאה כולה - שעם ישראל לא ייטול חלק במעשי הבריאה ובעולם שמסביב. שלא יהיה להם חלק תחת כיפת השמים (האוהל), ולא במים ובצומח ולא במאורות ובחיות ואף לא בבריאת האדם ביום השישי. שייחשבו כלא בני אנוש כפי שלהותנו עשו כך שונאי ישראל לא מעטים בהיסטוריה. אך מכולם, בולט היום השביעי - היא השבת. ביום זה שבני ישראל שובתים ממלאכה ומקדשים את הזמן בכך שהם מתנתקים מהמלאכה ומהפעילות האנושית המשותפת לכלל בני האדם - ביום זה בו אין הם יכולים לענות לו בכתיבה (ובימינו בתקשורת לסוגיה וערוציה) - ביום זה מבקש בלעם לקללם. היא השבת שעפ"י מדרש בראשית רבה יא ח נזקקה לברכה מיוחדת משום שאין לה בן זוג. ומי בסוף נעשה בן זוגה של השבת? כנסת ישראל: "אמרה שבת לפני הקב"ה: רבש"ע, לכולן יש בן זוג, ולי אין בן זוג! א"ל הקב"ה: כנסת ישראל היא בן זוגך" (שם). את הזוגיות הזו ביקש לעקור בלעם כאשר התמקד במספר שבע. אך סיים בברכה: "אברכה מברכך" - אברך את עם ישראל שמברך ומתברך ביום השבת ותרים את הרעיון של יום מנוחה שבועי לכל העולם - והשבת מתברכת בו. ראה דברינו [מקדש ישראל והשבת](#) בפרשת בראשית.